

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Ειδικά Θέματα Δημογραφίας: Χωρικές Διαστάσεις Δημογραφικών Δεδομένων

Ενότητα 4.3: Οι δημογραφικές δομές και ο δημογραφικός
δυναμισμός των ελληνικών δήμων (1999-2009)

Μαρί-Νοέλ Ντυκέν, Βύρων Κοτζαμάνης

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής
Ανάπτυξης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Οι διαφοροποιημένες δημογραφικές δομές των καλλικρατικών δήμων το 2001 (η διαφοροποιημένη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού) (1)

Η χώρα μας, όπως και όλες οι ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας γηράσκει, με αποτέλεσμα το ειδικό βάρος των ηλικιωμένων στο συνολικό πληθυσμό να αυξάνεται προοδευτικά. Έτσι το ποσοστό των άνω των 65 ετών αυξήθηκε από το 6,9 % του συνόλου το 1951 (526 χιλ.) στο 17% το 2001 και στο 19.1% 2010 (εκτίμηση, 2160 χιλ.).

Στο εσωτερικό της ομάδας αυτής οι υπερήλικες αυξάνονται με ακόμη ταχύτερους ρυθμούς καθώς οι άνω των 80 ετών που αποτελούσαν μόλις το 1% του πληθυσμού το 1951 και το 3.1% το 2001, εγγίζουν το 4.8% το 2010 (82, 340 και 546 χιλ άτομα αντίστοιχα).

Η γήρανση αυτή, η οποία σε μια πρώτη περίοδο οφείλετο στη πτώση της γεννητικότητας (γήρανση εκ της «βάσης» της πληθυσμιακής πυραμίδας), μετά την σταθεροποίηση κατά το μάλλον ή ήττον των γεννήσεων τις δυο τελευταίες δεκαετίες οφείλεται όλο και περισσότερο στην αύξηση του μέσου όρου ζωής (γήρανση εκ των «άνω»), και ως εκ τούτου, άνευ συνταρακτικών αλλαγών είναι μη αναστρέψιμη.

Οι διαφοροποιημένες δημογραφικές δομές των καλλικρατικών δήμων το 2001 (η διαφοροποιημένη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού) (2)

Φυσικά, κάτω από τους μέσους εθνικούς όρους, υποκρύπτονται σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς η ταχύτητα των αλλαγών των δημογραφικών δομών διαφοροποιείται σαφώς στο χώρο.

Τα αίτια των διαφοροποιήσεων αυτών ποικίλουν: μια μαζική π.χ έξοδος ατόμων σε ενεργή ηλικία (15-44 ετών) οδηγεί στην επιτάχυνση της γήρανσης της χωρικής ενότητας από την οποία φεύγει, και αντίστοιχα στην επιβράδυνσή της γήρανσης της χωρικής ενότητας στην οποία εγκαθίσταται.

Μια διαφοροποιημένη πτώση της γεννητικότητας ανάμεσα σε δυο χωρικές ενότητες (και σε μικρότερο βαθμό μια διαφοροποιημένη αύξηση του μέσου όρου ζωής) οδηγούν επίσης σε διαφορετικούς ρυθμούς δημογραφικής γήρανσης.

Τέλος, προφανώς, σημαντικό ρόλο στην ένταση της γήρανσης σε κάποια χρονική στιγμή t -όλα τα υπόλοιπα επί ίσοις όροις- παίζουν και οι δημογραφικές δομές στο σημείο εκκίνησης του φαινομένου.

Οι διαφοροποιημένες δημογραφικές δομές των καλλικρατικών δήμων το 2001 (η διαφοροποιημένη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού) (3)

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα, και έχοντας στη διάθεσή μας την κατανομή του μόνιμου πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία στην απογραφή του 2001, μπορούμε να κατατάξουμε (χρησιμοποιώντας την μέθοδο της ιεραρχικής ταξινόμησης) τους δήμους σε 5 μεγάλες ομάδες.

Ειδικότερα, το 1/3 σχεδόν των δήμων μας (ομάδες IV και V) έχει εξαιρετικά γερασμένο πληθυσμό καθώς οι άνω των 65 ετών αποτελούν κατ' ελάχιστο το 24% του συνολικού πληθυσμού και στους μισούς σχεδόν από αυτούς (ομάδα V) υπερβαίνουν το 32%.

Οι δήμοι των δυο αυτών ομάδων (ιδιαίτερα δε της ομάδας V) που αναμένεται να έχουν και τον πιο υποτονικό δημογραφικό δυναμισμό λόγω της δομής των πληθυσμιακών τους πυραμίδων συγκεντρώνονται κυρίως στην ηπειρωτική Ελλάδα (η μεγάλη πλειοψηφία τους, επί και εκατέρωθεν των ορεινών όγκων που την διατρέχουν από ΒΔ προς ΝΑ) και δευτερευόντως στην Ανατολική Μακεδονία.

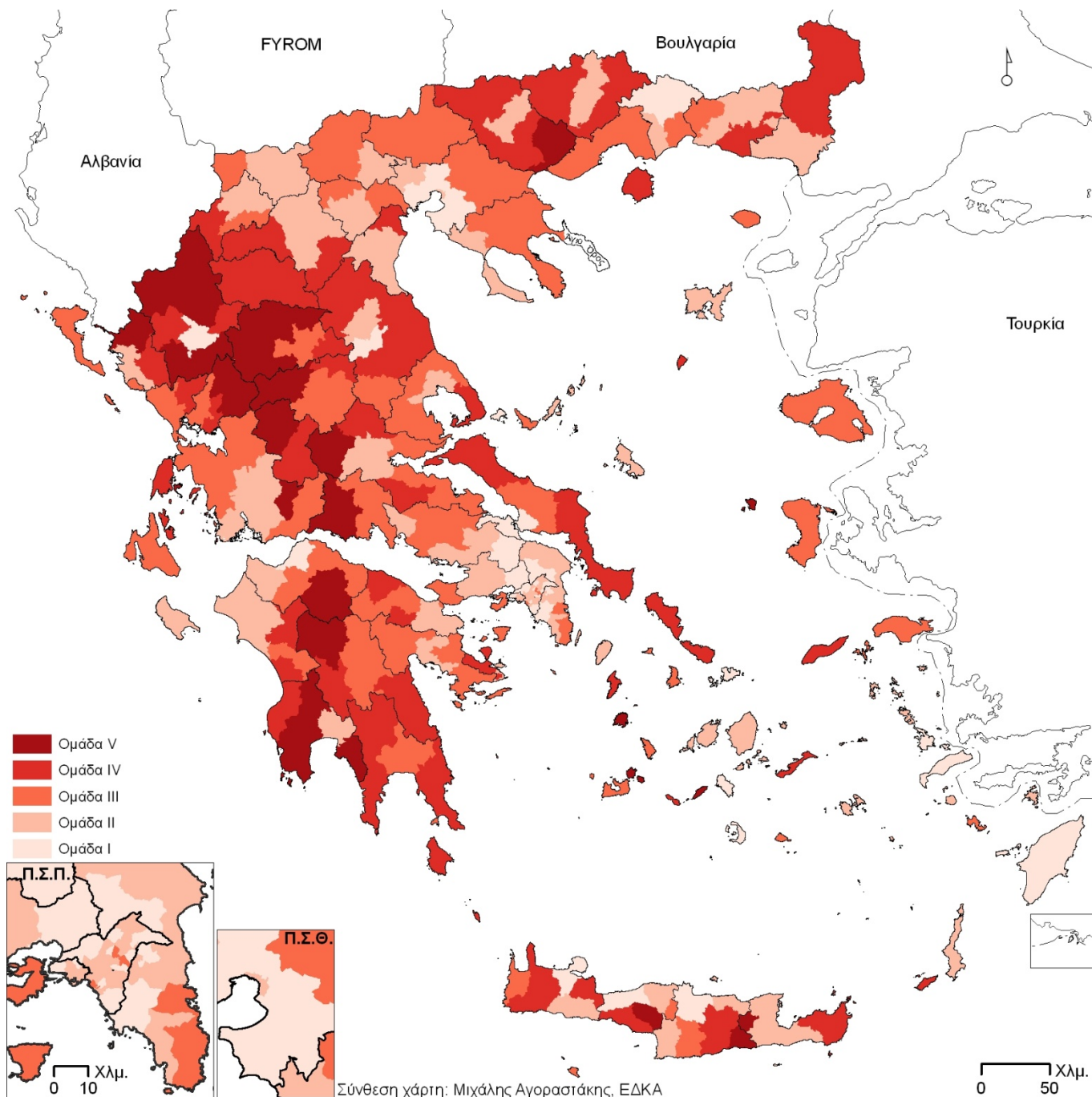
Οι διαφοροποιημένες δημογραφικές δομές των καλλικρατικών δήμων το 2001 (η διαφοροποιημένη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού) (4)

Στο άλλο άκρο, έχουμε ένα σαφώς μεγαλύτερο πλήθος δήμων (ομάδες I και II, 141 ενότητες) με σαφώς νεανικότερες δομές καθώς οι >65 ετών αποτελούν μόλις το 12-16% και οι 45-65 ετών γύρω από το 23% του συνολικού πληθυσμού τους (η μέση ηλικία στους δήμους της ομάδας I ανέρχεται σε 37 έτη και σε αυτούς της ομάδας II σε 39,5 έτη).

Οι δήμοι αυτοί συγκεντρώνονται κυρίως στην Αττική και την ευρύτερη περιφέρειά της, στο Νομό Θεσσαλονίκης και στους δυτικά αυτού ευρισκόμενους νομούς, στο ΒΔ τμήμα της Πελοποννήσου, στα Δωδεκάνησα και τις Κυκλάδες (και δευτερευόντως στην Θράκη).

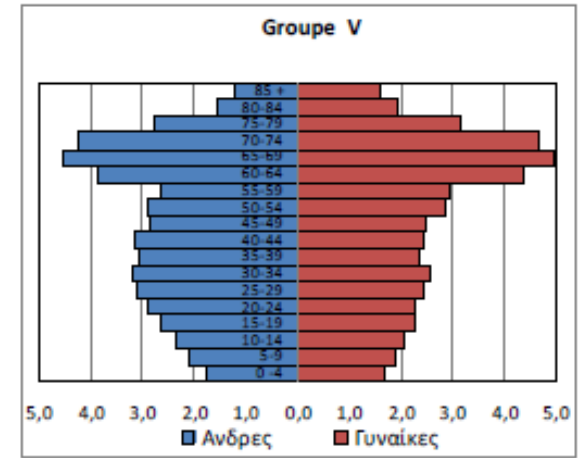
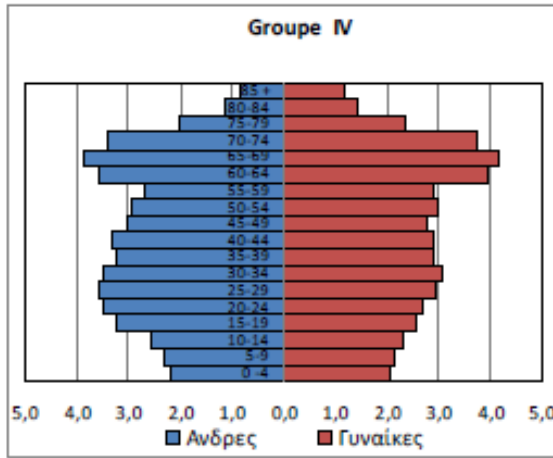
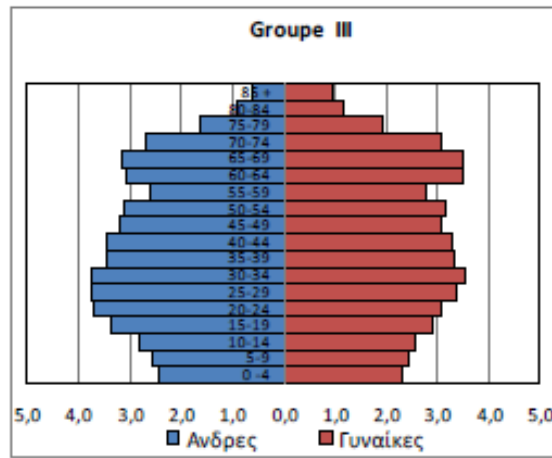
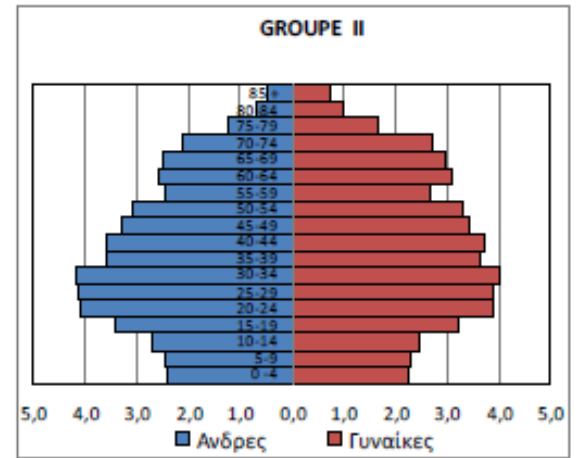
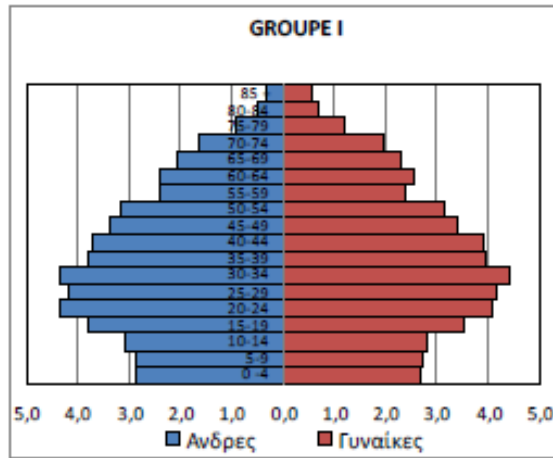
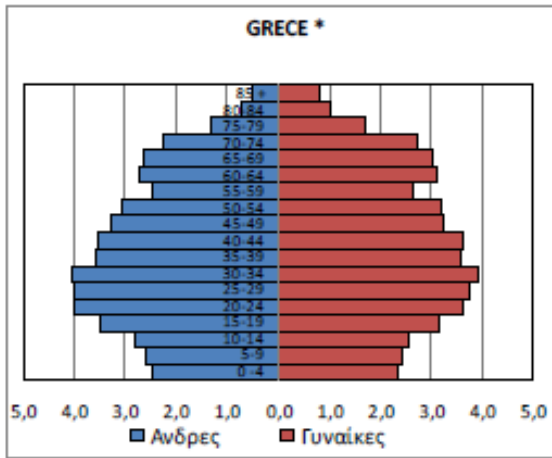
Ο δημογραφικός δυναμισμός τους -με δεδομένες τις σχετικά «νεανικές» δομές τους- αναμένεται να είναι σαφώς διαφοροποιημένος από αυτόν των δήμων των ομάδων IV και V, οι οποίοι καθώς είναι ιδιαίτερα γερασμένοι αναμένεται να έχουν ταυτόχρονα υψηλά ποσοστά θνησιμότητας και χαμηλά ποσοστά γεννητικότητας.

Χάρτης 1: Οι δημογραφικές δομές των δήμων (απογραφή 2001)

Οι διαφοροποιημένες δημογραφικές δομές των καλλικρατικών δήμων το 2001 (η διαφοροποιημένη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού) (6)

Διαγραμμα 1: Πληθυσμιακές πυραμίδες των δήμων (απογραφή 2001)

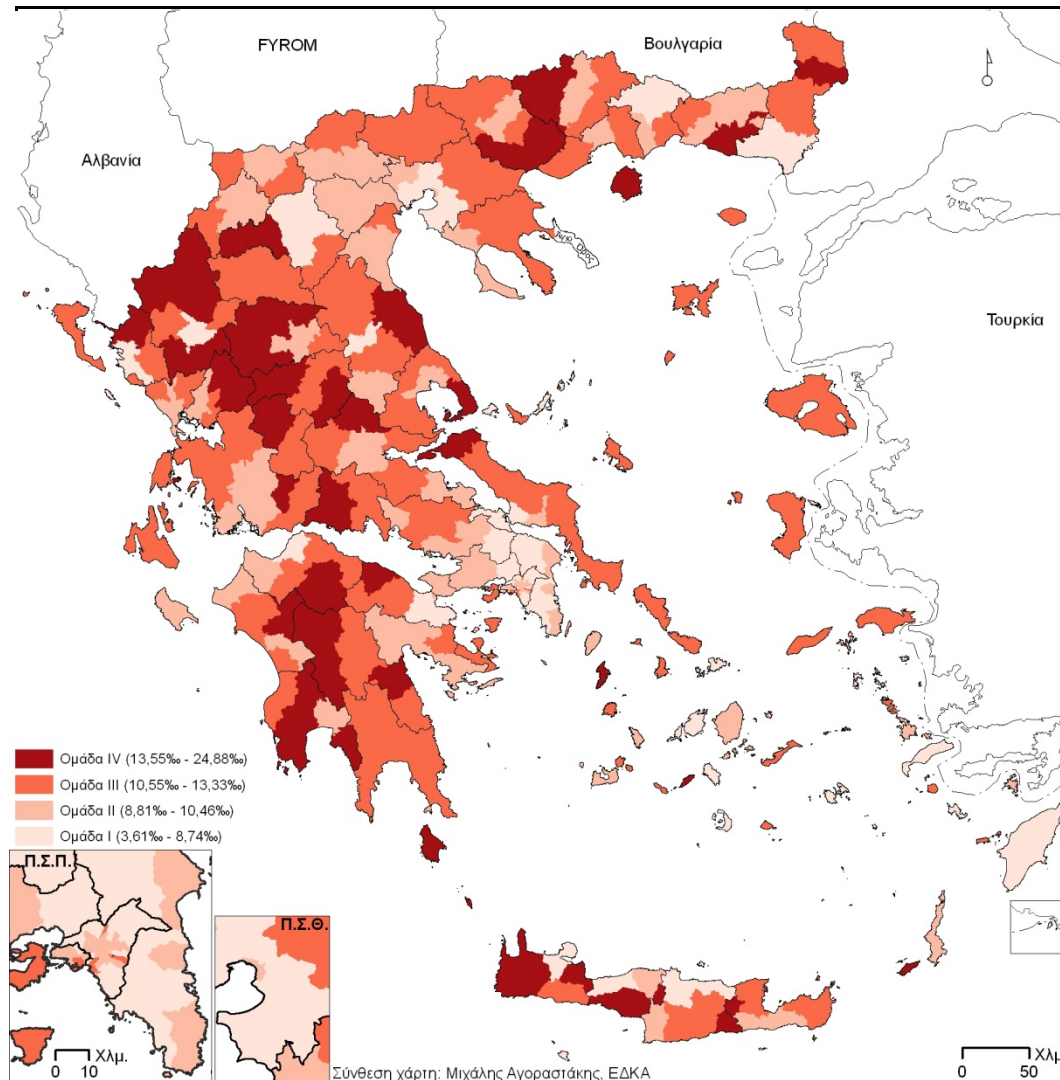
Ο δημογραφικός δυναμισμός των ελληνικών δήμων (1999-2009): γεννητικότητα και θνησιμότητα (1)

Οι δημογραφικές δομές των ενοτήτων μας (η κατανομή δηλαδή του πληθυσμού τους ανά ηλικία) προσδιορίζουν, όπως προαναφέραμε, σε μεγάλο βαθμό και τον δημογραφικό τους δυναμισμό, καθώς, στους πλέον γερασμένους δήμους (σε αυτούς δηλαδή με το μεγαλύτερο ποσοστό ηλικιωμένων ατόμων) αναμένεται να καταγράφονται περισσότεροι θάνατοι και λιγότερες γεννήσεις επί 1000 κατοίκων απ' ότι στους πλέον «νεανικούς».

Έτσι οι πρώτοι έχουν αυξημένες πιθανότητες σε σχέση με τους δεύτερους να έχουν αρνητικά φυσικά ισοζύγια (οι θάνατοι δηλ. να υπερβαίνουν τις γεννήσεις) και, στην περίπτωση που τα μεταναστευτικά ισοζύγια δεν είναι θετικά (αν δηλ. οι εισοδοι δεν ξεπερνούν τις εξόδους), να χάνουν πληθυσμό.

Η εξέταση κατ' αρχάς των φυσικών ισοζυγίων των δήμων της χώρας μας με βάση τα δεδομένα των γεννήσεων και των θανάτων για την περίοδο 1999-2009 που μας διέθεσε η ΕΛΣΤΑΤ θα μας επιτρέψει να αναδείξουμε την διαφοροποιημένη θνησιμότητα και γεννητικότητά τους και εν συνεχεία, συνδυάζοντας φυσικά ισοζύγια και δημογραφικές δομές θα μας επιτρέψει να τους ιεραρχήσουμε με βάση τον δημογραφικό τους δυναμισμό.

Χάρτης 2: Μέσος ετήσιος Αδρός δείκτης θνησιμότητας, 1999-2009 (θάνατοι επί 1000 κατοίκων)

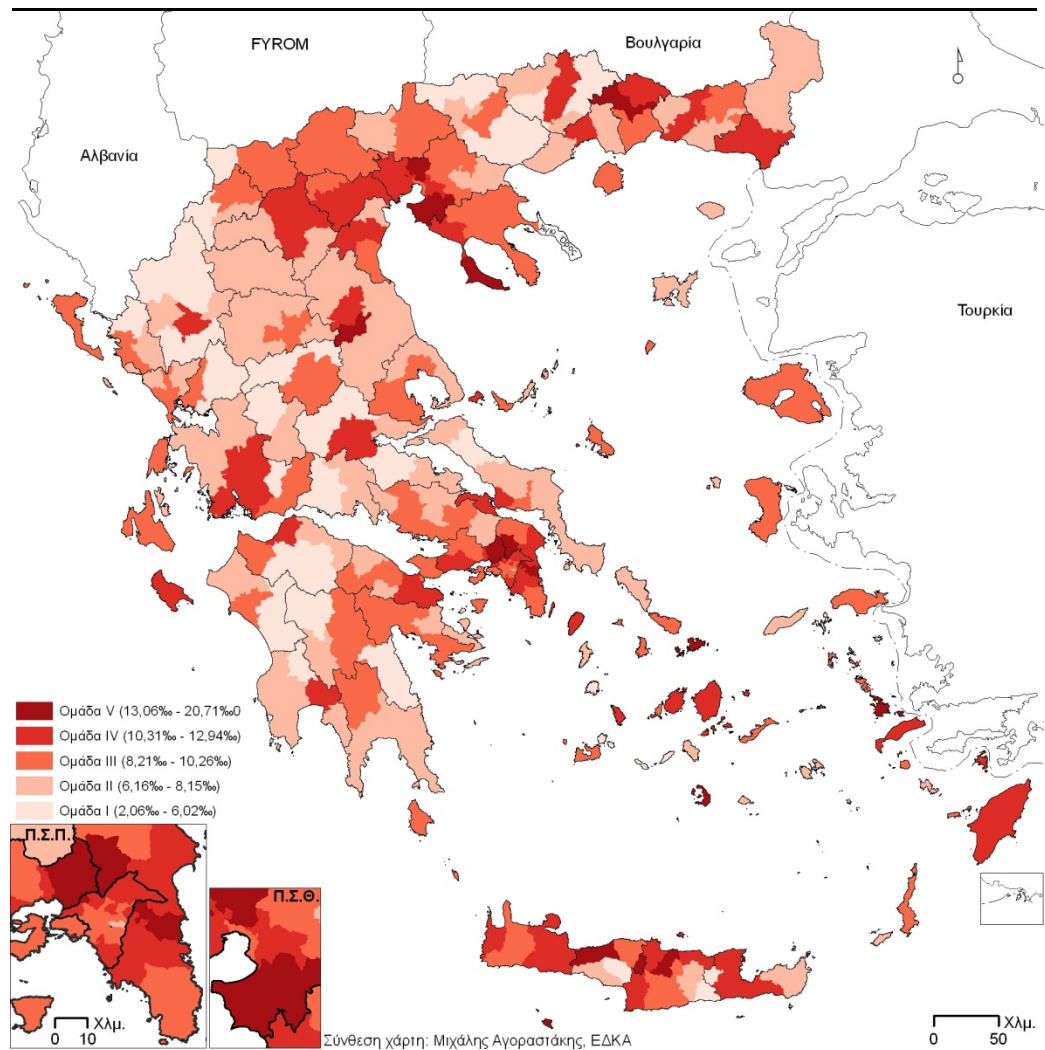

Πίνακας 3: Τυπολογία δήμων με βάση τον μέσο ετήσιο Αδρό δείκτη θνησιμότητας

ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός Δήμων	Ποσοστιαία κατανομή	Πληθυσμός	Ποσοστιαία κατανομή	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος όρος
I	81	24,9	3.827.560	35,0	3,61	8,74	7,26
II	75	23,1	3.908.163	35,7	8,81	10,46	9,64
III	114	35,1	2.577.393	23,6	10,55	13,33	11,87
IV	55	16,9	619.020	5,7	13,55	24,88	15,45
Σύνολο	325(*)	100,0	10.932.136	100,0	3,61	24,88	9,61

(*) Έκτος Αγίου Όρους

Χάρτης 3: Μέσος ετήσιος Αδρός Δείκτης Γεννητικότητας, 1999-2009 (γεννήσεις επί 1000 κατοίκων)

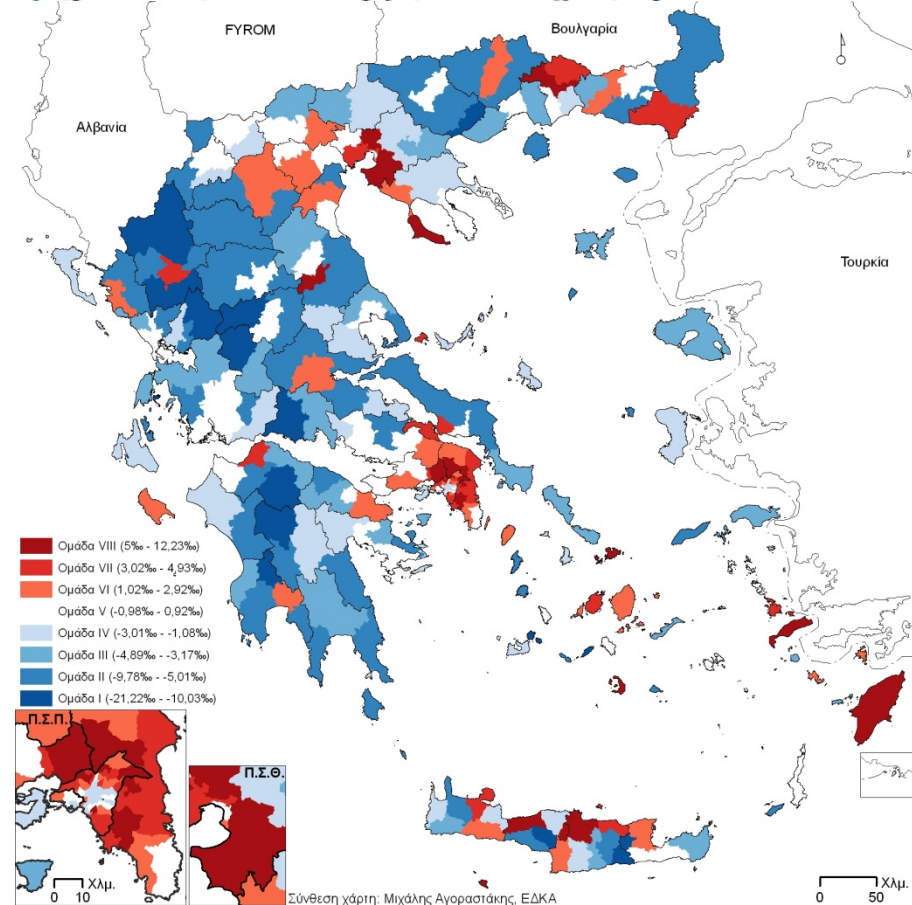

Πίνακας 4: Τυπολογία δήμων με βάση τον μέσο ετήσιο Αδρό Δείκτη Γεννητικότητας

ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός δήμων	Ποσοστιαία κατανομή	Πληθυσμός	Ποσοστιαία κατανομή	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος όρος
I	51	15,7	476.707	4,4	2,06	6,02	4,45
II	87	26,8	1.408.814	12,9	6,16	8,15	7,10
III	97	29,8	4.823.914	44,1	8,21	10,26	9,27
IV	69	21,2	3.231.986	29,6	10,31	12,94	11,38
V	21	6,5	990.715	9,1	13,06	20,71	14,73
Σύνολο	325(*)	100,0	10.932.136	100,0	2,06	20,71	9,84

(*) Έκτος Αγίου Όρους

Χάρτης 4: Μέσα ετήσια Φυσικά Ισοζύγια, 1999-2009 (γεννήσεις - θάνατοι επί 1000 κατοίκων)

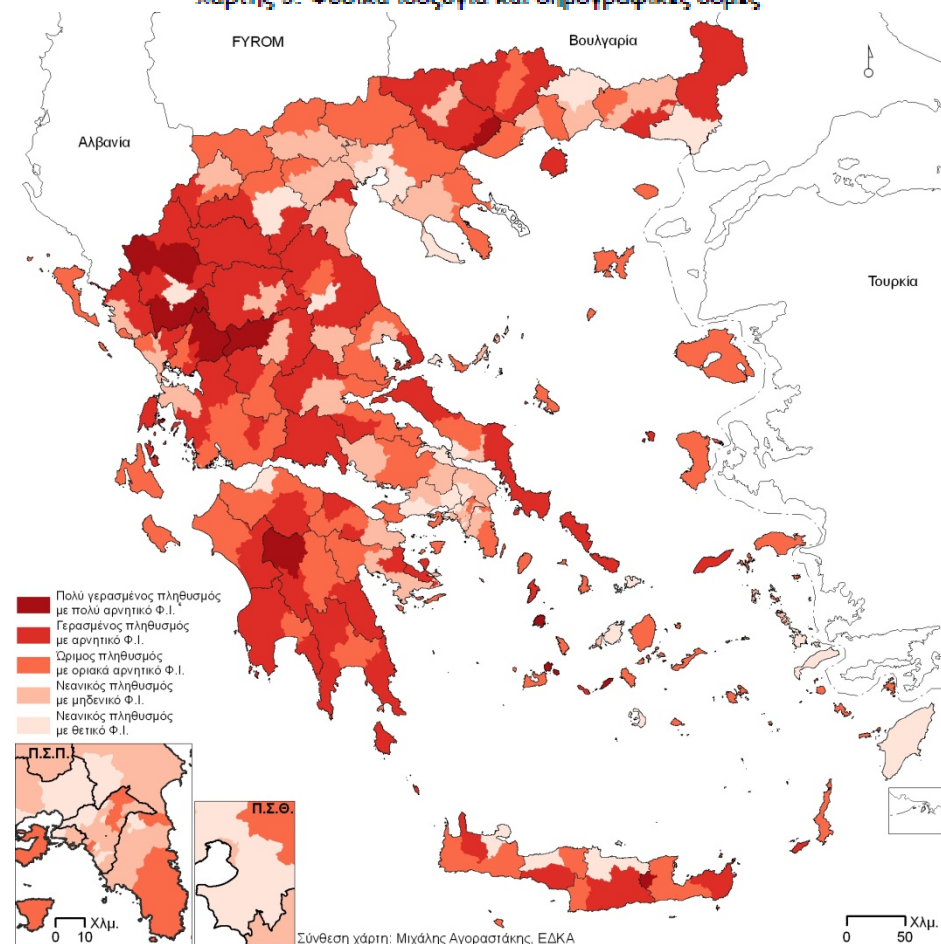

Πίνακας 5: Τυπολογία δήμων με βάση τα μέσα ετήσια φυσικά ισοζύγια

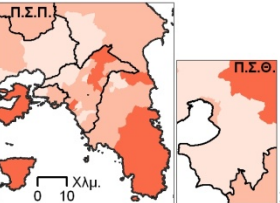
ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός Δήμων	% κατανομή	Πληθυσμός	% κατανομή	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος όρος
I	22	6,8	158.498	1,4	-21,22	-10,03	-13,25
II	77	23,7	1.063.194	9,7	-9,78	-5,01	-6,74
III	37	11,4	732.143	6,7	-4,89	-3,17	-4,01
IV	44	13,5	2.119.274	19,4	-3,01	-1,08	-2,19
V	49	15,1	2.252.422	20,6	-0,98	0,92	-0,05
VI	36	11,1	1.589.157	14,5	1,00	3,00	+1,78
VII	29	8,9	1.526.015	14,0	3,02	4,93	+3,95
VIII	31	9,5	1.491.433	13,6	5,00	12,23	+6,59
Σύνολο	325(*)	100,0	10.932.136	100,0	-21,22	12,23	+2,3

(*) *Εκτός Αγίου Όρους

Χάρτης 5: Φυσικά ισοζύγια και δημογραφικές δομές

- Πολύ γερασμένος πληθυσμός με πολύ αρνητικό Φ.Ι.
- Γερασμένος πληθυσμός με αρνητικό Φ.Ι.
- Ωριμος πληθυσμός με οριακά αρνητικό Φ.Ι.
- Νεανικός πληθυσμός με μηδενικό Φ.Ι.
- Νεανικός πληθυσμός με θετικό Φ.Ι.

Σύνθεση χάρτη: Μιχάλης Αγοραστάκης, ΕΔΚΑ

Φυσικά ισοζύγια και δημογραφικές δομές

ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός Δήμων	%	Πληθυσμός 2001	%	Μέση ηλικία	% κατανομή πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών				ΤΒΝ	ΤΒΜ	Φ.Ι
						0 - 19	20 - 44	45 - 64	65 +			
I	48	14,8	2.983.710	27,7	36,7	25,0	40,8	22,0	12,2	12,41	7,22	5,19
III	69	21,2	4.039.980	37,5	39,6	22,0	37,9	24,6	15,5	9,93	9,04	0,89
III	105	32,3	2.478.430	23,0	40,4	21,7	35,6	23,7	19,1	8,92	10,61	-1,69
IV	87	26,8	1.196.860	11,1	44,7	19,1	31,1	24,6	25,2	6,51	13,28	-6,77
V	16	4,9	86.880	0,8	50,6	14,0	25,1	26,6	34,3	3,37	17,12	13,76
Σύνολο	325	100	10.785.860	100	42,6	21,8	37,7	23,8	16,7	9,84	9,61	0,23

(*) *Εκτός Αγίου Όρους

Συμπεράσματα (1)

Γενικεύοντας, με βάση τα προαναφερθέντα, δυνάμεθα βάσιμα να ισχυρισθούμε ότι ο δημογραφικός δυναμισμός του πληθυσμού της τεράστιας πλειοψηφίας των δήμων της χώρας μας, είναι υποτονικός έως προβληματικός, οι δε εξαιρέσεις από τον κανόνα αφορούν έναν περιορισμένο αριθμό ενοτήτων (λιγότερο του 1/5 του συνόλου τους) που συγκεντρώνει μόλις το 28% του συνολικού πληθυσμού το 2001.

Επομένως, εν απουσία θετικών μεταναστευτικών ισοζυγίων (δηλαδή υπεροχής των εισόδων έναντι των εξόδων) το 82% των ελληνικών δήμων θα όφειλε να έχει μείωση έως –οριακά- σταθεροποίηση του πληθυσμού του ανάμεσα στο 2001 και το 2010.

Από την ανάλυσή μας αναδεικνύεται μια ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στις τιμές των αδρών δεικτών (και προφανώς ανάμεσα στο ισοζύγιό τους) και τις δημογραφικές δομές των δήμων μας: οι πλέον γερασμένοι έχουν συνήθως χαμηλούς δείκτες γεννητικότητας και υψηλούς δείκτες θνησιμότητας (και ως εκ τούτου αρνητικά ισοζύγια), ενώ ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει με τους πιο νεανικούς.

Συμπεράσματα (2)

Είναι προφανές ότι ο διαφοροποιημένος δημογραφικός δυναμισμός τους (η σημαντική δηλ. διαφοροποίηση των ισοζυγίων τους στην περίοδο 1999-2009), με δεδομένη την τάση σύγκλισης των δημογραφικών συμπεριφορών στη χώρα μας τις τελευταίες δεκαετίες, εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τις δημογραφικές τους δομές και ελάχιστα από τους διαφοροποιημένους ενδεχομένως μέσους όρους ζωής (ή ακόμη από τον διαφοροποιημένο μέσο αριθμό παιδιών/γυναίκα).

Απλοποιώντας, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι όσο υψηλότερο είναι το ποσοστό των ατόμων > 65 ετών σε ένα δήμο τόσο το φυσικό του ισοζύγιο (Φ.Ι.) είναι αρνητικό, και αντίστροφα, όσο το υψηλότερο είναι % των ατόμων <65 ετών, τόσο το Φ.Ι είναι θετικό (εξ'ου και οι ελάχιστες διαφορές ανάμεσα στους Χάρτες 4 και 5).

Συμπεράσματα (3)

Ο πληθυσμός της Ελλάδας (όπως και ο πληθυσμός όλων των ανεπτυγμένων χωρών του πλανήτη μας) τις τελευταίες δεκαετίες έχει περιορίσει την γονιμότητα του και έχει αυξήσει το μέσο προσδόκιμο χρόνο ζωής του.

Οι εξελίξεις αυτές είχαν αφενός ως αποτέλεσμα μια σημαντική αλλαγή των πληθυσμιακών του πυραμίδων (βλ. τη γήρανσή του) και ταυτόχρονα τη συρρίκνωση του δημογραφικού δυναμισμού του, καθώς η πτώση της γεννητικότητας και η αύξηση της θνησιμότητας περιόρισαν σημαντικά τα φυσικά του ισοζύγια (γεννήσεις-θάνατοι).

Οι μέσοι εθνικοί όροι όμως υποκρύπτουν συχνά σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς η ταχύτητα των αλλαγών διαφοροποιείται στο χώρο.

Η ανάλυση τόσο των πληθυσμιακών δομών των δήμων το 2001, όσο και της γεννητικότητας, της θνησιμότητας και των φυσικών ισοζυγίων για την ενδεκαετή περίοδο 1999-2009 το επιβεβαιώνει.

Συμπεράσματα (4)

Ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της Ελλάδας συγκεντρώνεται σε μια πληθώρα «γερασμένων» δήμων, ενώ ένα άλλο μικρό τμήμα του σε ένα πολύ μικρότερο αριθμό δήμων που παραμένουν ακόμη- συγκριτικά- «νεανικοί».

Ταυτόχρονα, και με δεδομένη την προηγούμενη διαφοροποίηση, η πλειοψηφία των δήμων μας έχει υψηλούς δείκτες θνησιμότητας, χαμηλούς δείκτες γεννητικότητας και προφανώς μηδενικά ή ακόμη και αρνητικά φυσικά ισοζύγια.

Γενικεύοντας, δυνάμεθα επομένως βάσιμα να ισχυρισθούμε ότι ο δημογραφικός δυναμισμός του πληθυσμού της τεράστιας πλειοψηφίας των δήμων της χώρας μας είναι υποτονικός έως προβληματικός, οι δε εξαιρέσεις από τον κανόνα αφορούν έναν περιορισμένο αριθμό ενοτήτων (λιγότερο του 1/5 του συνόλου) που συγκεντρώνει μόλις το 28% του πληθυσμού της Ελλάδας το 2001.

Συμπεράσματα (5)

Σχηματικά μπορούμε επομένως να ισχυρισθούμε ότι σε μια δυναμική και σχετικά «νεανική» δημογραφική Ελλάδα που συγκεντρώνει μια μικρή μειοψηφία του πληθυσμού, αντιστοιχεί μια σχετικά «γερασμένη» και υποτονική δημογραφικά Ελλάδα η οποία, εν απουσία θετικών μεταναστευτικών ισοζυγίων, αναμένεται να έχει μείωση έως –οριακά– σταθεροποίηση του πληθυσμού, ανάμεσα στο 1999 και το 2010.

Η διχοτόμηση αυτή είναι σαφής, εντείνεται με την πάροδο του χρόνου, και αποτυπώνεται σαφώς στον χάρτη καθώς οι λίγοι πλέον δυναμικοί δήμοι συγκεντρώνονται στον ηπειρωτικό χώρο (κυρίως στην μητροπολιτική περιοχή της Πρωτεύουσας και σε τμήμα της Κεντρικής Μακεδονίας και της Θράκης) και δευτερευόντως στη βόρεια Κρήτη και σε ένα μικρό αριθμό νησιών του Αιγαίου με υψηλή εξειδίκευση στον τουρισμό.

Η υπόλοιπη Ελλάδα χαρακτηρίζεται από αρνητικά ισοζύγια γεννήσεων-θανάτων και γερασμένες πληθυσμιακές δομές, ενώ τα ενδεχόμενα θετικά μεταναστευτικά ισοζύγια της εξεταζόμενης δεκαετίας δεν επιτρέπουν να αναδειχθεί η ένταση του προβλήματος, και, προφανώς, δεν είναι σε θέση στο μέσο-απώτερο χρόνο να ανατρέψουν τις προαναφερθείσες τάσεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τέλος Ενότητας

